

District
Berendrecht
Zandvliet
Lillo

't Stad
is van
iedereen.

Erfgoedroute

Erfgroen op de fiets

Erfgroen...

Haven en polder wisselen elkaar af. Een sterk contrast tussen groen en industrie, dat is het Antwerpse polderlandschap. Wind en water hebben hier al eeuwen vrij spel en hebben het landschap zoals we dat vandaag kennen, mee helpen vormen.

Maar ook de mens heeft ingegrepen in dit mooie landschap. Niet enkel door dorpen op te richten of een haven aan te leggen, maar ook door het landschap te gaan bewerken.

Deze fietsroute neemt u mee door het erfgroen van de Antwerpse polders. Een verhaal door de tijd en door het landschap. U ontdekt het verhaal van een landschap dat steeds in verandering is, ook al ziet u het niet altijd.

Praktische informatie

“**Erfgroen**” is een fietsroute doorheen Zandvliet en Berendrecht. Ze toont u de geschiedenis van het polderlandschap en neemt u mee langs markante stukjes groen.

Volg de route aan de hand van de teksten en de kaart achteraan.

Het vertrek- en eindpunt van de route is de Botermarkt te Zandvliet. De route door Berendrecht en Zandvliet is 19,7 kilometer lang.

Deze route is fietsbaar met de gewone familiefiets. Sommige delen van het traject kunnen modderig zijn bij aanhoudend regenweer. Deze stukken zijn echter in afstand beperkt. Op de kaart kan u steeds een alternatieve route terugvinden.

Voor meer informatie over deze erfgoedroute kan u altijd terecht bij de dienst Cultuur & Erfgoed, in het districtshuis te Berendrecht:

Antwerpsebaan 140
2040 Berendrecht
tel. 03 289 28 13
cultuurantenne.bzl@stad.antwerpen.be

Het kloppend hart van een dorp...

De Botermarkt is het kloppende hart van het dorpje Zandvliet en tevens de start van deze fietsroute.

Vandaag kan het marktplein genieten van de schaduw die de lindebomen ons bieden, maar dit was niet altijd het geval. Zandvliet was in de zeventiende eeuw immers een Spaanse vestingstad en het marktplein was een plek waar steeds een serieuze bedrijvigheid heerste.

Ook de straatnaam Spaansemolenstraat verwijst naar dit verleden. De molen was immers al terug te vinden op de Zandvlietse verdedigingswal in de zestiende eeuw, waar hij bleef staan tot hij uiteindelijk gesloopt werd in de jaren '20 van de vorige eeuw.

Buiten de toenmalige stads- en verdedigingswallen gaat het landschap langzaam over van de stad naar de polders, die zo kenmerkend zijn voor dit uniek stukje Antwerpen.

Op de Botermarkt slaan we de
Spansemolenstraat in.
Vlak voor de kerk van Zandvliet,
slaan we rechts Noordland in.

Oude en nieuwe Polders...

De Oude Noordlandpolder werd al in 1245 op de Schelde veroverd, voornamelijk voor landbouwdoeleinden. Deze polder staat nog het meest bekend voor de plek waar de laatste tulpenvelden van Zandvliet te vinden waren.

In de twintigste eeuw was de tulpen- en bollenkweek immers een heuse industrietak in Zandvliet. In 1933 werden in deze zware poldergrond de eerste tulpenbollen geplant door enkele Nederlanders, waaronder Johan Eyking de meest bekende was.

Het gigantische bloementapijt lokte heel wat seizoenstoeristen en het oogsten van de bloemen en bollen ging steevast gepaard met kermis en feest.

Ook na de tweede wereldoorlog werd de draad opnieuw opgepikt en kreeg Johan Eyking het gezelschap van Zandvlietenaar Louis Eestermans.

De tulpen verdwenen echter door de tijd en de watersnood van 1953 zou de doodsteek blijken voor de Zandvlietse tulpen.

De Nieuw-Noordlandpolder, of Kabeljauwpolder, is vandaag beschermd 'open landschap'. Na lange strijd voor het behoud van dit landschap, werd het gewestplan gewijzigd en werd dit stukje polder ingetekend als agrarisch gebied 'non aedificandi', wat zoveel betekent dat er niets gebouwd mag worden.

We volgen Noordland rechtdoor tot de T-splitsing, om rechts af te slaan en deze straat te blijven volgen. Na een flinke kilometer, arriveren we aan het kruispunt met de Antwerpsebaan. Deze steken we voorzichtig over en rijden via de rotonde de autosnelweg onderdoor. We volgen de Antwerpsebaan tot aan de splitsing en buigen mee rechts af, eveneens Antwerpsebaan genoemd.

Een muur van zand...

Ondertussen fietsen we het gebied van de Brabantse Wal in. De Brabantse Wal is een heel bijzonder landschap dat aan het einde van de laatste ijstijd, zo'n 10000 jaar geleden ontstond.

Toen sneed de Schelde zich een weg door het eerder afgezette Kempisch zandmassief. Op die manier ontstond de kenmerkende 'steilrand': een gewezen oeverwand van de Schelde. Het lijkt wel alsof er een muur van zand uit de polder opduikt.

De steilrand loopt ondermeer langs de Nederlandse plaatsen Ossendrecht, Hoogerheide en Woensdrecht en bereikt op sommige plaatsen wel een hoogte van wel 20m boven zeeniveau.

Ook langs deze fietsroute ziet u hier en daar steilranden opduiken.

Als landschap kent deze omgeving ook een grote ecologische waarde door de grote verscheidenheid aan biotopen in de overgang van nat naar droog.

Wij blijven de Antwerpsebaan volgen en rijden de Gaspeldoornstraat en de Grote Stoppelbergen voorbij. Hier buigen we linksaf mee, de Weeltjens in, die we rechtdoor volgen, tot aan de Plaatsluis, die we rechts inslaan.

Een grensgeval...

Hier flirten we met de grens tussen België en Nederland. Nadat België de onafhankelijkheid had uitgeroepen, duurde het nog een hele tijd voordat de grens tussen Nederland en België officieel werd vastgelegd.

De grens zoals we ze vandaag kennen, werd vastgelegd in de Conventie van Maastricht op 8 augustus 1843. In datzelfde jaar werd begonnen met het plaatsen van gietijzeren grenspalen, zodat iedereen kon zien of hij nu wel in Nederland, dan wel in België was (en woonde).

Zo'n grenspaaltje weegt al snel 372 kilogram en draagt altijd een herkenningsnummer, altijd voorafgegaan door de afkorting GP (grenspaal).

Tussen de verschillende grenspalen werden hier en daar ook arduinen grensstenen aangebracht, om de grens nauwkeuriger te kunnen aflijnen. Op het bovenzvlak van zo'n grenssteen is een middenstreep uitgehouwen met langs de ene kant de letter B en langs de andere de letter N.

Op de kruising slaan we rechtsaf de
Zandvlietseweg in, die we over de grens
heen, volgen tot de volgende kruising.
Hier slaan we de Scheidreef in.

Zand en den...

Deze bossen en hun omgeving maakten tot de 18de eeuw deel uit van een uitgestrekt heidegebied, waarvan vandaag de Ruige Heide één van de laatste restanten is.

Onder Oostenrijks bewind begon men de Kempische zandgronden immers te beplanten met dennen. Voor landbouw was de grond immers niet geschikt en op die manier kon men de zandverstuivingen tegengaan.

Dennen kwamen hier van nature nauwelijks voor, maar deden het blijkbaar erg goed op deze zandgronden. Meer dan tweehonderd jaar later bestaat het merendeel van deze bossen dan ook nog altijd uit de aangeplante dennen in plaats van het natuurlijke gemengd eikenbos.

Slecht nieuws, want een eikenbos trekt heel wat meer planten- en diersoorten aan dan zo'n dennenbos. Daarom wordt er aan een geleidelijke omvorming van dit soort bossen gedacht om de natuurlijke eikenbossen opnieuw een kans te geven.

We blijven de Scheidreef volgen om vervolgens rechts de Grote Stoppelbergen in te slaan. Aan het eind van deze dreef, slaan we via de Antwerpsebaan links de Gaspeldoornstraat in, die we volgen tot aan de Kalmthoutsebaan.

Zeldzame planten...

Dat dit landschap heel wat zeldzame en unieke planten en dieren kent, vinden we terug in de straatnaam 'Gaspeldoornstraat'.

De gaspeldoorn is een stekelige groenblijvende struik met goudgele, amandelgeurende bloemen. De gaspeldoorn bloeit heel erg vroeg op het jaar, zelfs op besneeuwde takken.

Wanneer insecten de plant bezoeken, springen de bloemen explosief open, waardoor het stuifmeel over het insect wordt geblazen. Ook de rijpe peulvrucht is explosief te noemen: door de kracht van het openspringen, worden de zaden weggeslingerd, wat bij droog weer hoorbaar knisperend gebeurt.

De gaspeldoorn is een plant van de droge heide en bereikt in onze streken zijn meest noordelijke verspreidingsgebied. Geen wonder dan ook dat deze plant vandaag erg zeldzaam geworden is.

Via de Kalmthoutsebaan, die we rechts inslaan en links blijven volgen, fietsen we langs de Ruige Heide. Zo bereiken we de kruising met de Putsebaan, die we links inslaan. We volgen de Putsebaan en nemen de volgende kruising rechts. Zo bereiken we de Steenovenstraat die we links inslaan.

De laatste heide...

Dit is het gebied van de Ruige Heide, een erg uniek stukje natuur. De Ruige Heide ligt immers aan de voet van de meest zuidelijke uitloper van de Brabantse Wal.

De heide ontstond door het winnen van hout, begrazing en het 'plaggen' ; het afsteken van de bovenste laag planten en ondergrond. Deze 'plaggen' werden vaak gebruikt als ondergrond voor de dieren in stallen of schaapskooien.

Het unieke van de Ruige Heide is dat je hier zowat alle typische landschapselementen van de droge heide terugvindt: stuifduinen, struikheibosjes, heide-schraal grasland en bos. Geen wonder dat het de thuis is van heel wat bijzondere soorten planten en dieren.

De Ruige Heide is beschermd natuurgebied, in eigendom van Natuurpunt. De voornaamste bedreiging vandaag ligt dan ook bij de natuur zelf: verbossing, voornamelijk door de Amerikaanse Vogelkers, bedreigt het voortbestaan van de heide.

We volgen de Steenovenstraat gedurende meer dan een kilometer, om vervolgens rechtsaf de Konijnendreef en Konijnenstraat inslaan, die we volgen tot het Oud Broek, waar we rechts inslaan.

Stort en Fort...

Hier fietsen we opnieuw tussen de kunstmatige dennenbossen, voor we ons terug temidden van landbouwgebied bevinden.

In het Oud Broek zien we een met bomen begroeide heuvel, nog zo'n kunstmatig landschapskenmerk. Dit is immers de gemeentelijke stortplaats van Stabroek, die in de jaren '70 werd afgedekt.

Veel interessanter is het Fort van Stabroek, dat we in de verte kunnen ontwaren. Het Fort is immers een erg interessante overwinteringsplek voor vleermuizen: het is er vochtig en je hebt er een constante temperatuur.

De Antitankgracht, hier niet ver vandaan, vormt namelijk het ideale jachtgebied voor vleermuizen in de maanden dat ze niet hoeven te overwinteren.

Niet alleen vleermuizen voelen zich hier thuis: ook amfibieën, dag- en nachtvinders, holenbroedende vogels en allerhande spinnen kan u hier terugvinden.

Aan het uiteinde van het Oud Broek, bereiken we de Abtsdreef. Dit erg gevaarlijke kruispunt steken we voorzichtig over naar rechts waar we het fietspad nemen. Dit fietspad volgen we onder de autosnelweg door. Na de tunnel, draaien we de eerste straat links, het Oud Broek in.

Een groene kraamkamer...

We snijden door de akkers heen en komen op een wel heel bijzondere plek. Het 'booswegske'; de naam komt van 'boos', wat zoveel betekent als 'in slechte staat'; voert ons langs de Bomenbank en het waterzuiveringsstation.

De Bomenbank van de stad Antwerpen is als het ware de kraamkamer voor alle bomen die u her en der in de stad terugvindt. Hier, in de poldergrond, worden ze opgekweekt tot ze klaar zijn om uitgeplant te worden.

Het waterzuiveringsstation zorgt dan weer voor de zuivering van afvalwater. Waterhuishouding is nooit echt een evidente zaak geweest in de polderdorpen, maar dankzij dit project kan het afvalwater opgevangen worden en opnieuw gezuiverd.

Zo wordt er voorkomen dat het water geloosd wordt.

We volgen het fietspad. Dit is het Booswegske, dat ons langs de Bomenbank loodst. Mocht dit weggetje er te modderig bijliggen, kan u altijd rechtdoor het betonnen fietspad blijven volgen. In het geval dat u het Booswegske volgt, gaat u na het witte gebouw van de Bomenbank linksaf op de Antwerpsebaan, volgt u het fietspad en gaat u op het einde rechtsaf.

In beide gevallen draait u het fietspad ter hoogte van de vijver aan de overkant van de straat rechts in.

Teute Gerard !

Langs dit nieuwe fietspad rijden we één van de meest groene stukjes van Berendrecht in. In de jaren '90 werd hier een bosstrook aangeplant, als antwoord op de vele klachten met betrekking tot lawaai- en stofhinder.

Oorspronkelijk werd er een hoge bufferdijk gevraagd en een bos als oplossing bleek niet voldoende te zijn. Daarom kreeg dit bos in de volksmond al snel de bijnaam 'teutebos', naar analogie met de dialectuitdrukking 'teute gerard', wat zoveel wil zeggen als 'zet het maar uit je hoofd'.

Hier rijden we ook het gebied van de Opstalvallei binnen: een nat natuurgebied dat beheerd wordt door Natuurpunt. Het gebied vormt - samen met de schorregebieden, het Galgenschoor, het Groot Buitenschoor, de Bospolder, de Oude Landen, De Kuifeend en de Grote Kreek - een lange uitgestrekte snoer van natuur door en langs de haven.

Het is een ideale pleisterplek voor heel wat water- en zangvogels, vleermuizen, amfibieën, dagvlinders en zeldzame insecten.

We blijven het fietspad volgen en buigen mee naar linksaf. We volgen tot we linksaf het dijkpad opkunnen. Bij regenweer kan dit pad er modderig bijliggen. U kan altijd opteren om rechtdoor te rijden via de Reigersbosdreef en linksaf via de Zoutestraat tot op het jaagpad te fietsen.

Waar reigers thuis zijn...

De Berendrechtse dijk dateert uit de 13de eeuw en is daarmee één van de oudste dijken in deze streek. Hij verbond de buitendijk met de hoger gelegen Kempische zandgronden die de Scheldevallei afboorden. Op die manier werd het ingedijkte polderlandschap gecompartmenteerd, zodat niet het ganze landschap onder water kwam te staan als er ergens een dijkbreuk ontstond.

Halverwege de Berendrechtse dijk vindt u een pad naar links dat leidt naar de nieuwe vogelkijkwand van Natuurpunt: een prachtig zicht op de ruime opstalvalleiplassen en tevens een ideale plek om vogels te spotten.

Ook het Reigersbos aan de dorpszijde is een bijzonder waardevolle vogelbroedplaats. Het dankt zijn naam aan de jaarlijks terugkerende populatie van blauwe reigers, die hier komen broeden.

Aan het oostelijk einde van de dijk vindt u een cirkelvormige kromming, een zogenaamde 'vingerling'. Hier brak het water in 1834 door de dijk en sleet het een put uit, ook wel 'weel' genoemd. Vandaag vindt u hier een kikkerpoel.

We volgen de dijk tot we op het haven- of jaagpad komen. Even naar links vindt u een hoge trappenpiramide, die je een mooi overzicht over de vallei en het dorp biedt. Wij draaien rechtsaf en volgen het jaagpad richting Zandvliet.

Windmolens door de eeuwen heen...

Het jaagpad geeft ons een inkijk in de dagelijkse havenactiviteiten. Kanaaldokken B2 en B3 bedienen voornamelijk de (petro)chemische bedrijven uit de haven van Antwerpen en lopen verder tot de Schelde-Rijnverbinding.

Zee- en binnenvaartschepen sjokken hier voorbij en lijken wedstrijdje te houden met de fietsers op het jaagpad.

Wij laten de moderne windmolens voor wat ze zijn en trekken opnieuw het binnenland in.

Rechts zien we de Buitenmolen verschijnen. Vandaag is dit de enige molen die Berendrecht nog rijk is, maar het was ooit anders. Molens waren immers de enige leveranciers van meel, dat nodig was om brood te bakken.

Wind was en is ook vandaag nog een energiebron die voldoende voorradig is.

We volgen het jaagpad tot we rechts de Derde Weg kunnen inslaan. Aan de kruising met de Zoutestraat, steken we, voorzichtig, links over en slaan we rechts de Windmolenweg in, die we volgen tot de kruising met het Berendrechtsvoetpad. Deze slaan we links in, we kruisen de Zandvlietse Dorpstraat en volgen het Berendrechtsvoetpad tot we opnieuw op De Keyserhoeve komen, die we links indraaien. Zo eindigen we even later opnieuw op onze vertrekplaats.

Dankwoord

Deze fietsroute is een realisatie van district Berendrecht-Zandvliet-Lillo en vzw Natuurpunt. Ze werd samengesteld in het kader van 2012 Tulpenjaar en wil de beleving van groen in de stad promoten.

Wilt u meer weten over de verschillende natuurgebieden in deze fietsroute, dan kan u altijd terecht bij:

Natuurpunt Antwerpen Noord,
Steenstraat 25, 2180 Ekeren
tel. 03 541 58 25

www.antwerpennoord.be

Wilt u meer weten over het erfgoed en de geschiedenis van de dorpen in deze fietsroute, kan u altijd contact opnemen met dienst cultuur/erfgoed.

Dienst cultuur/erfgoed
districtshuis Berendrecht
Antwerpsebaan 140
2040 Berendrecht

tel. 03 289 28 13

cultuurantenne.bzl@stad.antwerpen.be

Verantwoordelijke uitgever: Luc Gorsel , Antwerpsebaan 140, 2040 Berendrecht

Wettelijk depotnummer: D/2012/0306/93

Lay-out & drukwerk: MC/O/Creatie | BZL/ 8979161 | april 2012

Teksten: Guy Leys, Melina Kyametis, Bart Verdeyen

Fotografie: Bart Verdeyen

DISTRICT BERENDRECHT - ZANDVLIET - LILLO

www.berendrechtzandvlietlillo.be
03 289 28 00

